

KULTÚRA

Po transformačnom a delimitačnom procese je v súčasnosti regionálna samospráva zriaďovateľom 23 kultúrnych inštitúcií. Sú to 4 divadlá, 5 knižníc, 2 galérie, 1 hviezdáreň, 4 múzeá, 1 múzeum a kultúrne centrum, 3 kultúrne centrá, 3 osvetové strediská. Celkový počet zamestnancov v 23 kultúrnych zariadeniach v zriaďovateľskej pôsobnosti KSK bol k 31. 12. 2016 spolu 539.

Významným momentom na koncipovanie strategického smerovania kultúrnych služieb v regióne bol vstup KSK do projektu Európske hlavné mesto kultúry Košice 2013. Celé prípravné obdobie, ale predovšetkým rok 2013 bol pre mesto Košice a KSK z pohľadu komplexného kultúrneho života výnimočný a jedinečný. Prestížny titul EHMK naštartoval proces obnovy a rozšírenia kultúrnej infraštruktúry na malom katastrálnom území, v jednom čase a v niekoľkých kultúrnych zariadeniach naraz. KSK v historickom centre mesta realizoval sedem investičných projektov v piatich kultúrnych zariadeniach. Okrem aktivít na území mesta podporoval projekt EHMK vlastným rozvojovým programom Terra Incognita.

OSTROVY KULTÚRY

Ostrov kultúry je spoločný názov pre 7 investičných projektov v 5 košických kultúrnych inštitúciách, ktoré KSK realizoval v rámci projektu EHMK Košice 2013. Projekty boli implementované v rámci opatrenia 7.1 prioritnej osi 7 „EHMK Košice 2013“ ROP a boli spolufinancované EÚ z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (85%) a zo štátneho rozpočtu SR (10%). Celkové skutočné náklady zrealizovaných projektov boli vo výške 11 979 932 eur, z čoho prostriedky EÚ predstavovali 8 189 281 eur, prostriedky zo štátneho rozpočtu 963 445 eur, KSK vlastnými prostriedkami vo výške 2 827 206 eur zabezpečil spolufinancovanie a neoprávnené náklady. Základnou filozofiou Ostrovov kultúry bolo vytvorením tzv. otvorených zón vhodne prepojiť interiérové danosti kamenných inštitúcií s exteriérovými možnosťami na poskytovanie kvalitnejších služieb a zároveň osloviť návštevníkov tvorbou žánrovo rôznorodých kultúrnych podujatí.

Otvorená zóna 1- Historická účelová budova Východoslovenského múzea Košice

Otvorená zóna 2 - Východoslovenská galéria

Otvorená zóna 3 - Bábkové divadlo

Otvorená zóna 4 - Barkóczyho palác, knižnica

Otvorená zóna 5 - Verejná knižnica Jána Bocatia, Hviezdoslavova ulica

Otvorená zóna 6 - Divadlo Thália

Otvorená zóna 7 - Ulička remesiel – Lapidárium

TERRA INCOGNITA

Terra Incognita – Krajina nespoznaná je dlhodobý program KSK na odporu EHMK Košice 2013. Cieľom programovej časti bolo a je pripraviť návštevníkom Košíc, ale aj ich obyvateľom ponuku zážitkov v celom regióne a možnosti spoznávať i objavovať krajinu. Dlhodobým zámerom programu je ukázať prepojenie kultúrnych tradícií regiónu s kultúrnymi tradíciami Európy prostredníctvom tematických ciest – vínnej, gotickej a železnej.

V prvej fáze sa činnosť implementačných orgánov (Kultúrne centrum KSK, kultúrne zariadenia v zriaďovateľskej pôsobnosti KSK) zamerala na promovanie, budovanie a posilňovanie značky Terra Incognita – Krajina nespoznaná – Košický kraj. Bolo vytvorené logo, zvučka TI, prezentačný stánok; vydané propagačné materiály, reklamné predmety;

vytvoril sa samostatný web (s mesačnou návštevnosťou 60 tisíc) a uskutočnilo sa 57 samostatných prezentácií programu s interaktívnymi aktivitami, z toho 5 v zahraničí. V prípravnom procese bol dôraz na identifikáciu nehmotného kultúrneho dedičstva.

Ponuku zaujímavostí v dostupnom spádovom území priniesli TOP podujatia Terra Incognita. Pre rok 2013 bolo vybratých 13 kľúčových podujatí. V dramaturgii sledovali tri základné línie: tradície, príbehy viažuce sa k miestu konania a komunitné aktivity. Konali sa a uskutočňujú sa v tzv. vstupných bránach, t. j. na miestach vybavených infraštruktúrou potrebnou pre ich realizáciu a navádzajúcich k ďalšej návšteve tematickej cesty. V nasledujúcich rokoch boli niektoré kľúčové podujatia zmenené, no sú stálou ponukou pre návštevníkov kraja, ktorú z rozpočtu podporuje KSK.

KSK v záujme mobilizácie aktérov kultúrnych aktivít a vytvorenia siete spolupracovníkov vytvoril aj vlastný dotačný systém na podporu programu Terra Incognita osobitným všeobecne záväzným nariadením (VZN). Na podporu projektov na rozvoj drobnej infraštruktúry pre aktívne a kultúrno-poznávacie formy cestovného ruchu so zámerom zvýšiť kvalitu poskytovaných služieb bolo podporených 38 projektov v celkovej výške 500 tis. eur. Ďalšia implementácia projektu Terra Incognita bola po zrušení Kultúrneho centra KSK k 1. 1. 2015 delegovaná do kompetencie Krajskej organizácie cestovného ruchu – Košický kraj.

Pre postupné napĺňanie základnej myšlienky programu Terra Incognita so strategickým významom pre rozvoj kultúrno-poznávacieho turizmu v regióne KSK zastávajú osobitné miesto tzv. podporné projekty, ktoré prispievajú ku komplexnejšiemu vnímaniu prírodných skvostov, historických daností, kultúrneho dedičstva regiónu. Podporné projekty:

- MEDIAVEL - Cesty dedičstva a stratégia oživenia muzeálnych expozícií;
- INFOTOUR - Značenie kultúrnych a turistických cieľov na pozemných komunikáciách po tematických trasách;
- TAŠÍKOVO – Rozprávkový Košický kraj - kultúrno-poznávací turizmus
- BICY – komplexné riešenie cykloturistiky v KSK
- KUFOR – cezhraničná amatérska fotografia
- KVAPKA –vzdelávanie aktérov programov

INVESTÍCIE V OBLASTI KULTÚRY

Za posledných desať rokov sa podarilo získať z európskych fondov **mimoriadne veľký balík finančných prostriedkov** na rozsiahle investičné akcie v kultúrnych zariadeniach, ktoré zriaďuje KSK. **Spolu viac ako 32,57 milióna eur** výrazne skvalitnilo kultúrnu infraštruktúru. Prevažne historické budovy získali lepšie podmienky na prezentáciu zbierok i organizovanie podujatí. Z tejto celkovej sumy investičných prostriedkov sa KSK podieľal svojimi vlastnými prostriedkami v objeme 7,37 milióna eur.

Išlo o sedem projektov z Regionálneho operačného programu – Posilnenie kultúrneho potenciálu regiónov (2. výzva) v celkovej sume 11 266 141 eur. Sedem projektov z ROP – EHMK Košice 2013 – Ostrovy kultúry v celkovej sume 12 109 467 eur. Tri projekty z ROP – Posilnenie kultúrneho potenciálu regiónov (1. výzva) v celkovej sume 4 709 157 eur. Štyri projekty z rozpočtu KSK v celkovej sume 4 063 712 eur. Jeden projekt z Nórskeho finančného mechanizmu s celkovými nákladmi 424 079 eur.

V roku 2017 sú v rôznych etapách realizácie ďalšie investičné projekty súvisiace s kultúrou. Z rozpočtu KSK je na ich realizáciu vyčlenených takmer 1,5 milióna eur.

MIESTNA A REGIONÁLNA KULTÚRA

Osvetové zariadenia, kultúrne centrá a hvezdáreň - činnosť týchto zariadení je najviac poznamenaná absenciou štátnej politiky v oblasti kultúry. Na úrovni kraja sa robí v ôsmich kultúrnych zariadeniach: v Spišskom, Gemerskom a Zemplínskom osvetovom stredisku v okresných sídlach, v kultúrnych centrách KC Abova v Bidovciach, KC údolia Bodvy a Rudohoria v Moldave nad Bodvou s pracoviskom v Košiciach a KC Medzibodrožia a Použia v Kráľovskom Chlmci. Ďalším je Múzeum a KC južného Zemplína v Trebišove (po zlúčení Vlastivedného múzea a Regionálneho osvetového strediska v Trebišove). Do osvetovej činnosti patrí aj Hvezdáreň v Michalovciach, ako jediné špecializované osvetové zariadenie je zároveň krajským metodickým centrom pre ostatné hvezdárenské pracoviská.

Starostlivosť o tradičnú ľudovú kultúru (TLK) tvorí významnú časť predmetu činností kultúrnych zariadení z pohľadu prezentácie hodnôt hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva, pre múzeá z pohľadu vedecko-výskumných prác, uchovávaní a vytvárania zbierkového fondu, pre regionálne knižnice prioritne z pohľadu uchovávaní, zberu a tvorby regionálnych dokumentov. Na tento účel bola spracovaná Koncepcia starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru KSK 2008 – 2015. Hlavným zámerom bolo vytvoriť priestor a podmienky na zachovanie ľudovej kultúry v prirodzenom prostredí i v kultúrnom vedomí obyvateľstva a zároveň dosiahnuť, aby na tento účel slúžila inštitucionálna báza. Medzi najvýznamnejšie úspechy patrí rekonštrukcia sídla Gemerského osvetového strediska v Rožňave so zriadením Domu tradičnej kultúry Gemera a výstavba Domu remesiel v Košiciach na Hrnčianskej ulici.

Veľký dôraz sme kládli na podporu folklórnych kolektívov, združení, miest a obcí, ktoré pripravovali aktivity charakteru ľudovej kultúry. Od roku 2008 bolo podporených 223 projektov v oblasti TLK v hodnote 625 098 eur na realizáciu rôznych aktivít, ako festivaly, obecné dni, trhy remesiel, doplnenie krojov, vydanie publikácií, CD nosičov a pod. V celom kraji evidujeme 190 remeselníkov a vyše 5 tisíc aktérov v rámci rôznych skupín TLK, (členovia folklórnych súborov, skupín, ľudových hudieb, jednotlivci – speváci, inštrumentalisti, ľudoví rozprávači).

MÚZEÁ A GALÉRIE

Stabilnú zmysluplnú zbierkotvornú, dokumentačnú, vedecko-výskumnú, publikačnú, výstavnú a vzdelávaciu činnosť, zameranú na zachovanie hmotného kultúrneho dedičstva, zabezpečuje v kraji 5 múzeí a 2 galérie. Východoslovenské múzeum v Košiciach je druhým najväčším múzeom na Slovensku. V jednotlivých okresných sídlach pôsobia špecializované múzejné zariadenia, ktorých expozície sú zamerané na národopis, prírodné vedy, archeológiu a históriu, baníctvo, vinárstvo a vinohradníctvo. V snahe zabezpečiť mapovanie vývoja výtvarného života v regióne plnia 3 múzeá aj galerijnú funkciu (Michalovce, Rožňava, Trebišov). Múzeá a galérie sídlia v pamiatkovo chránených objektoch, prevádzkovanie týchto zariadení si vyžaduje osobitnú pozornosť. Napriek obmedzeným možnostiam rozpočtu sa s využitím mimorozpočtových zdrojov, hlavne eurofondov, podarilo zrealizovať komplexnú rekonštrukciu účelovej budovy VSM, rekonštrukciu Katovho bytu v areáli Rodošta v Košiciach s rekonštrukciou strechy Galérie umelcov Spiša, opravu oporného múra pri kaštieli v Markušovciach. Z eurofondov sa zrealizovali rozsiahle opravy ďalších budov: Revitalizácia depozitára Východoslovenského múzea v Košiciach – Šaci, Rekonštrukcia budovy hlavného kaštieľa Zemplínskeho múzea v Michalovciach, Kaštieľ v Trebišove - obnova jazdiarne, Kaštieľ v Trebišove – obnova národnej kultúrnej pamiatky, Provinčný dom Spišská Nová Ves, Zážitkové centrum SENTINEL v Rožňave, Letohrádok Dardanely

v Markušovciach, Astronomický areál – rekonštrukcia Moussonovho domu a parku v Michalovciach. V rámci projektu EHMK bolo zrekonštruovaných sedem objektov v Košiciach.

Pretrvávajúcim nedostatkom je nákup a podmienky uloženia zbierkových predmetov v depozitároch. Z hľadiska ďalšieho rozvoja cestovného ruchu je nevyhnutnosťou zabezpečiť reінštaláciu expozícií.

DIVADLÁ

Stabilizácia a postupný rozvoj sprevádza štyri profesionálne divadlá v zriaďovateľskej pôsobnosti KSK: Divadlo Thália Színház s Máraiho štúdiom, Bábkové divadlo Košice, Divadlo Romathan a Spišské divadlo. Divadlo Thália a Romathan špecifickým zameraním presahujú rámec pôsobnosti KSK. Divadlá sa postupne vyrovnali so zmenenými podmienkami, hlavne v oblasti financovania. Zo všetkých kultúrnych inštitúcií majú najvyššie vlastné príjmy zo vstupného, ich činnosť je neustále monitorovaná záujmom divákov. Všetky divadlá vykonávajú aj aktívnu zájazdovú činnosť. Návštevnosť divadiel je limitovaná kapacitou divadelných sál a významne ovplyvnená zájazdovou činnosťou. Napriek stabilnej umeleckej úrovni a pozitívnym hodnoteniam kritikov sa divadlá stretávajú aj s problémami, hlavne s nedostatočným mzdovým ohodnotením umelcov, čo zapríčiňuje odliv talentov, s neschopnosťou realizovať nákladné predstavenia, ktoré by priniesli väčšie zisky, nevhodné prevádzkové podmienky, nedostatočné technické vybavenie a zázemie. V roku 2014 sa podarilo dosiahnuť prevod vlastníckeho podielu k druhej polovici objektu Divadla Romathan na Štefánikovej ulici z Mesta Košice na KSK. Je to nevyhnutný východiskový predpoklad na komplexnú rekonštrukciu sídla Divadla Romathan.

Projekt **Cestujúce bábk**y získal podporu z Nórskeho finančného mechanizmu s cieľom zlepšiť informovanosť o prihraničných regiónoch Ukrajiny a Slovenska a prezentovať spoločné kultúrne dedičstvo, prioritne pre deti. Spracovaných je desať televíznych bábkových inscenácií na základe reálnych historických udalostí, osobností alebo miest, ktoré spájajú oba prihraničné regióny. Spolu s inscenáciami budú odvysielané aj televízne dokumenty prezentujúce turistické atraktivity a ponuku v každej z cieľových lokalít. Partnermi projektu sú Bábkové divadlo v Košiciach, KOČR, Divadlo BAVKA a agentúra ASEZ. Súčasťou projektu je aj tvorbu komiksu Príbehy spod Karpát, besedy s autormi, nákup 9-miestneho auta pre bábkové divadlo, medzinárodná konferencia o súčasnej bábkovej tvorbe.

KNIŽNICE

Päť regionálnych knižníc v okresných sídlach plní aj metodickú funkciu voči ostatným knižniciam v regióne. Tento typ kultúrnych zariadení je v kraji najrozšírenejší, ale zároveň stojí najbližšie pred procesom nutnej transformácie. Jeho prvá fáza sa už začala elektronizáciou knižníc, v ktorej sme v kraji dosiahli mimoriadne dobré výsledky aj pilotným projektom na bezplatný prístup čitateľov na internet. Úbytok čitateľov nemožno zastaviť, preto je nutné modifikovať činnosť knižníc a nájsť vhodné modely ich transformácie. Jedným z využiteľných rozvojových zdrojov, ktoré vlastní knižnice, je regionálna databáza informácií. Preto sa zo strany regionálnych knižníc venuje zvýšená pozornosť popularizácii regionálnej histórie. Napriek poklesu čitateľov a výpožičiek návštevnosť knižníc je relatívne stabilná - aj vďaka realizácii sprievodných a komunitných aktivít. Pretrvávajúcim problémom je nedostatok prostriedkov na nákup kníh. Boli zavedené štandardy v oblasti nákupu kníh.

FINANCOVANIE ČINNOSTI

Základné činnosti a prevádzka zariadení sú dotované z prostriedkov KSK. V prevažnej miere (60 až 80 %) sú čerpané na prevádzkové a mzdové náklady. Hlavná činnosť zariadení býva pokrývaná z iných zdrojov - z grantov, darov a sponzorských prostriedkov, čím je nielen limitovaná, ale aj ohrozená. Takto nastavené financovanie nemá trvalú udržateľnosť, a preto je v budúcnosti potrebné určiť jednoznačné kritéria pre jednotlivé typy zariadení, na základe ktorých bude možné rozpočet tvoriť. Tento zložitý proces sa už naštartoval v jednotlivých typoch zariadení z centrálnej úrovne, zatiaľ však nie je ukončený.

Odbor kultúry KSK v spolupráci s Agentúrou na podporu regionálneho rozvoja, n. o. (ARR), vypracoval návrh základnej schémy zmeny tvorby rozpočtu. Najdôležitejším rozdielom je zmena kompetencií pri návrhu rozpočtu tak, aby rozhodovanie bolo náležité k zodpovednosti a plneniu cieľov. Návrh plne rešpektuje to, že celkový objem prostriedkov na odvetvie kultúry je a aj bude regulovaný, zároveň chce zabezpečiť, aby sa nestupňovali požiadavky na zvyšovanie rozpočtu bez preukázania vlastných výsledkov alebo angažovanosti a hlavne, aby sa sledovalo plnenie strategických cieľov nielen odvetvia, ale hospodárskeho a sociálneho rozvoja kraja. Takáto synergia by mohla priniesť väčšiu zainteresovanosť, ale aj disciplínu. Mohla by sa stať významným a kľúčovým nástrojom rozvoja odvetvia.

PROJEKTY

Najväčší podiel mimorozpočtových zdrojov bol získavaný z grantového systému ministerstva kultúry, neskôr Fondu pre umenie, teraz Fondu na podporu umenia. Priemerne za rok takto organizácie získavajú okolo 500 000 eur. Ďalším zdrojom sú cezhraničné granty a partnerstvá.

Kultúrne organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti KSK a odbor kultúry sa aktuálne uchádzajú o prostriedky z programu INTERREG na sedem projektov.